

PROTOHISTORICKÉ A STREDOVEKÉ SÍDLISKO V KLČOVE (OKRES LEVOČA)¹

Dominik REPKA - Bohuslav ŠEBESTA

REPKA, Dominik – ŠEBESTA, Bohuslav. Protohistoric and medieval settlement in Klčov (Levoča District). Site Klčov – Pod Horou I (Levoča District) was discovered during the highway D1 construction in the year 2012. Excavated were settlement features of the Púchov culture (La Tène and Roman period) and from the High Middle Ages. The aim of the contribution is to analyse the settlement structure and chronological relationships.

Keywords: La Tène period, Roman period, Púchov culture, High Middle Ages, settlement

Kľúčové slová: doba laténska, doba rímska, púchovská kultúra, vrcholný stredovek, sídlisko

Úvod

Počas mesiacov júl až december v roku 2012 realizovala ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA predstihový záchranný výskum na trase diaľnice D1, v úseku Jánovce – Jablonov, II. úsek, km 9,0 – 18,5, v rámci ktorého bola preskúmaná aj lokalita Klčov, poloha Pod Horou I (*Žák Matyasowszky a kol. 2017, 122*). Nálezisko je situované severne od intravilánu obce, na svahu so západnou až juhozápadnou orientáciou (obr. 1). Leží na ľavom brehu Klčovského potoka, ktorého súčasný tok je vzdialený približne 50 m západným smerom od lokality. Nadmorská výška sa pohybuje v rozmedzí od 520 do 528 m. Na základe geomorfologického členenia Slovenska sa sídlisko nachádza vo Fatransko-tatranskej oblasti, v celku Hornádska kotlina a v podcelku Podhradská kotlina. Z hľadiska diverzifikácie terénu ide o silne členitú vrchovinu, ktorej kvartérny pokryv a pôdotvorný substrát je tvorený tenkým pokryvom polygénnych elúvií a deluvií, prípadne vystupujúcimi horninami – flyšoidné horniny s prevahou pieskocov, miestami zlepcov a brekcií. Pôdny typ reprezentuje kambizem nasýtená (*Atlas krajiny SR 2002*).

Nálezová situácia

V priebehu archeologického výskumu bola plošne preskúmaná archeologická lokalita s rozlohou 4087,66 m² (obr. 2). Jej rozsah bol determinovaný trvalým záberom stavby a osídlenie pravdepodobne pokračovalo severným aj južným smerom, avšak pre uvedenú skutočnosť nemohla byť v tomto priestore skúmaná. Západnú hranicu tvorí dnešný Klčovský potok, ktorého tok sa vzhľadom na ráz krajiny ani v minulosti veľmi nemenil, resp. fluktoval minimálne. Východným smerom neboli počas sondážneho výskumu ani pri odstraňovaní ornice objavené žiadne ďalšie objekty. Nachádza sa tu však tiež prirodzená terénna hrana, ktorá mohla plniť hranicu osídlenia. Na východnej strane náleziska je umiestnené ochranné pásmo vodovodu, ktoré nemohlo byť plošne odkryté a časť objektov bola pravdepodobne pri jeho výstavbe zničená, eventuálne sa stále nachádza na neskrývanom území.

¹ Predložený príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0680/16 a UGA I/7/2019.

Obr. 1. Lokalizácia náleziska Klčov, poloha Pod Horou I. Autor: B. Šebesta

Celkovo bolo preskúmaných 54 archeologických objektov (obr. 3) a sedemnášť objektov bolo počas výskumu prehodnotených, pretože pri manuálnom vyberaní archeologických kontextov bolo vyzorované, že ide o rôzne geologické alebo pedologické anomálie, príp. recentné zásahy (obj. 8, 9, 12, 14, 21, 22, 27, 33, 35, 36, 42, 44, 50, 54, 65, 66 a 68). Z tohto dôvodu nie sú ani uvádzané na pláne.

Na lokalite sa nachádzajú objekty rôzneho funkčného určenia, ktoré sú náhodne situované na celej ploche. V najväčšom počte boli na sídlisku odkryté kolové jamy (23, príp. 32 ks vrátane kolových jám v chatách), menej bolo sídliskových jám (20 ks), štyri chaty, tri zásobné jamy (jedna je súčasť obj. 19 – 19/7), jedna potenciálna deštrukcia pece, jedna novoveká drenáž a tri identické objekty (obj. 34, 48 a 67), ktoré neboli určené pre ich tvar a absenciu nálezov.

Najvýznamnejším nálezom sú štyri chaty, z ktorých tri boli preskúmané kompletne a jedna (obj. 28) len čiastočne, pretože zasahovala pod vodovod a navážku spojenú s jeho výstavbou (obr. 4, tabeľa 1). Okrem chaty, ktorá bola skúmaná ako obj. 19, sa nepodarilo zistiť stavebnú konštrukciu. Išlo o chatu klasickej šesťkolovej schémy, ktorá je typická pre dobu rímsku na území juhozápadného Slovenska (Kolník 1962, 1998), na Morave (Droberjar 1997) a jej výskyt je zaznamenaný tiež v oblasti púchovskej kultúry (napr. Spišské Tomášovce-Čingov, Liptovská Mara II, Prievidza-Hradec; Pieta 2008, 96, 98). Nálezová situácia pri obj. 26 nie je celkom jasná, pretože sa zachovali dve kolové jamy – jedna v kratšej východnej stene a jedna v dlhšej severnej stene. Usporiadanie kolových jám je ako pri šesťkolovej dispozícii, avšak zvyšné štyri kolové jamy absentujú, čo môže byť tiež dôsledok pôdnych pomerov na lokalite. V obj. 28, ktorý bol preskúmaný len čiastočne, sa podarilo zistiť jednu kolovú jamu, ktorá naznačuje, že mohlo ísť taktiež o šesťkolovú schému, ale nevylučuje ani dvojkolovú dispozíciu. V obj. 30 nie sú žiadne kolové jamy, ale boli odkryté dve zásobné jamy

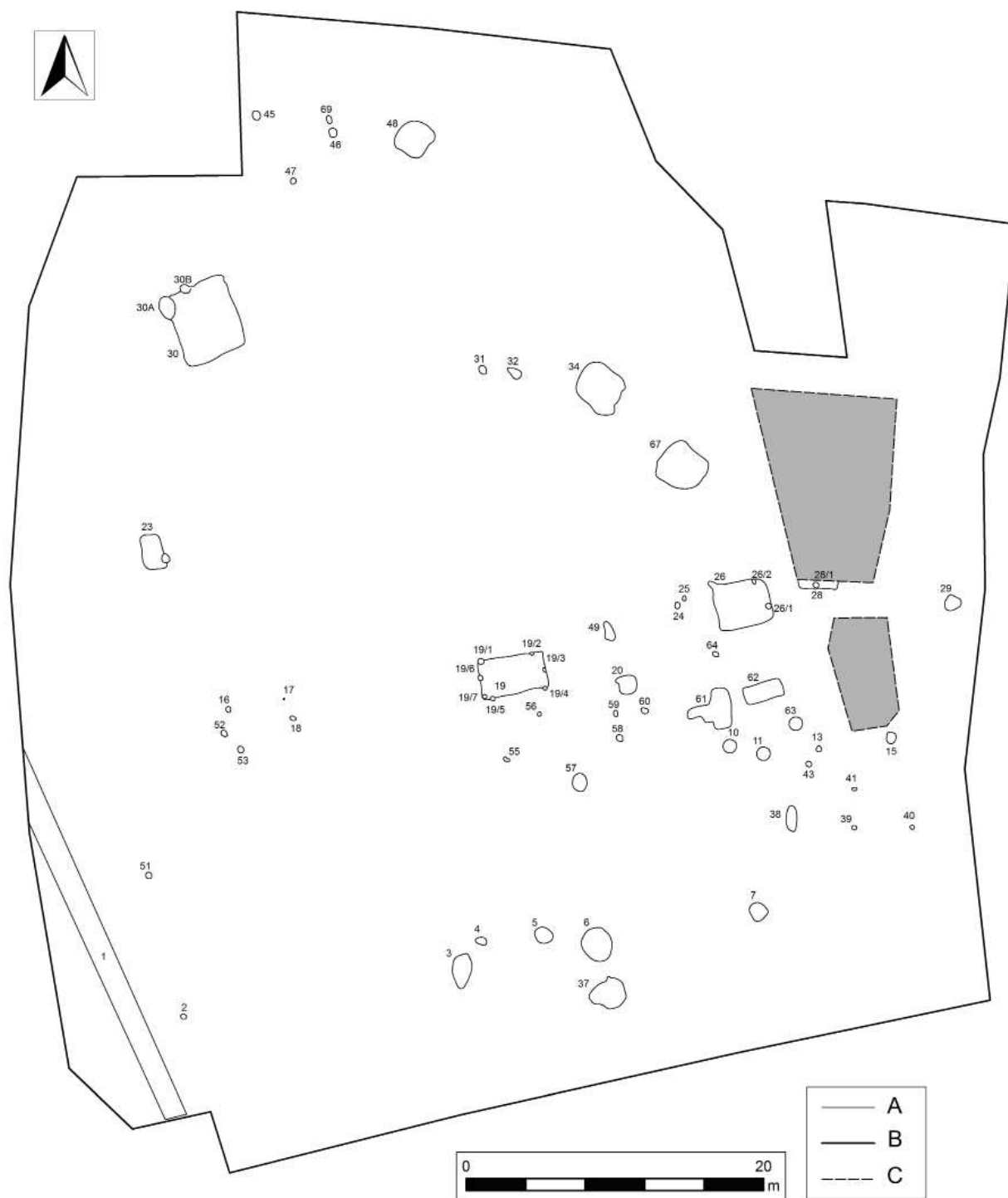

Obr. 2. Letecká snímka náleziska Klčov, poloha Pod Horou I.
Zdroj: archív ARCHEOLOGICKEJ AGENTÚRY

(obj. 30A a 30B), ktoré tvorili jeho súčasť. Vzhľadom na pôdne podmienky na lokalite sa obe zásobné jamy podarilo identifikovať až počas samotných výkopových prác a z tohto dôvodu nemajú samostatné označenie. Obj. 30A sa nachádza v severozápadnom rohu chaty a obj. 30B v strede kratšej steny, ale nie je to kolová jama (obr. 4). Výplň chaty aj zásobných jám v obj. 30 bola rovnaká. Podobná situácia nastala aj pri obj. 19, kde sa zásobná jama (obj. 19/7) nachádza v juhozápadnom rohu chaty. Ani v jednom prípade sa nepodarilo zistiť podlahu alebo vnútornú štruktúru chaty. Taktiež neboli odkryté ohniská ani iné vykurovacie zariadenia, príp. prenosné piecky.

V jednom prípade sa podarilo odkryť nadzemnú kolovú stavbu, ktorá sa nachádza v západnej časti skúmaného územia a tvorilo ju päť kolových jám, ktoré boli označené ako obj. 16, 17, 18, 52 a 53 (obr. 3). Rozmery uvedenej kolovej stavby boli 4,43 x 2,40 m a plocha dosahovala 10,63 m². Koly boli usporiadané v tvare päťuholníka a orientácia stavby bola V - Z, podobne ako neďaleko situované chaty - obj. 19 a 26. S uvedenými chatami sa táto štruktúra nachádza v jednej pomyselní línií smerujúcej od západu na východ, čo je však spôsobené konfiguráciou terénu a prítomnosťou menšej lokálnej depresie, ktorá sa tu nachádza a klesá ďalej severným smerom. Nadzemné kolové stavby sú z prostredia púchovskej kultúry známe z viacerých lokalít, ako napr. Liptovská Mara II (*Pieta* 2008, 98) alebo sídlisko z protihľahlej strany Klčovského potoka v polohe Roveň a Pod Hájikom, kde je však problematická kultúrna príslušnosť objektov bez nálezov, pretože ide o polykultúrnu lokalitu s osídlením aj v neolite (*Šťastný a kol.* 2013, 468, 471-474, plán 16-19).

Kolové jamy, ktoré sa nachádzali mimo chát a nadzemnej kolovej stavby, boli nepravidelne rozmiestnené po celej ploche výskumu a nie je možné vysledovať žiaden pôdorys. Pravdepodobne boli súčasťou väčších zhlukov kolových jám, ktoré sa kvôli lokalizácii náleziska

Obr. 3. Klčov, poloha Pod Horou I. Plán výskumu. A – objekt; B – hranica výskumu; C – ochranné pásmo. Autor: B. Šebesta

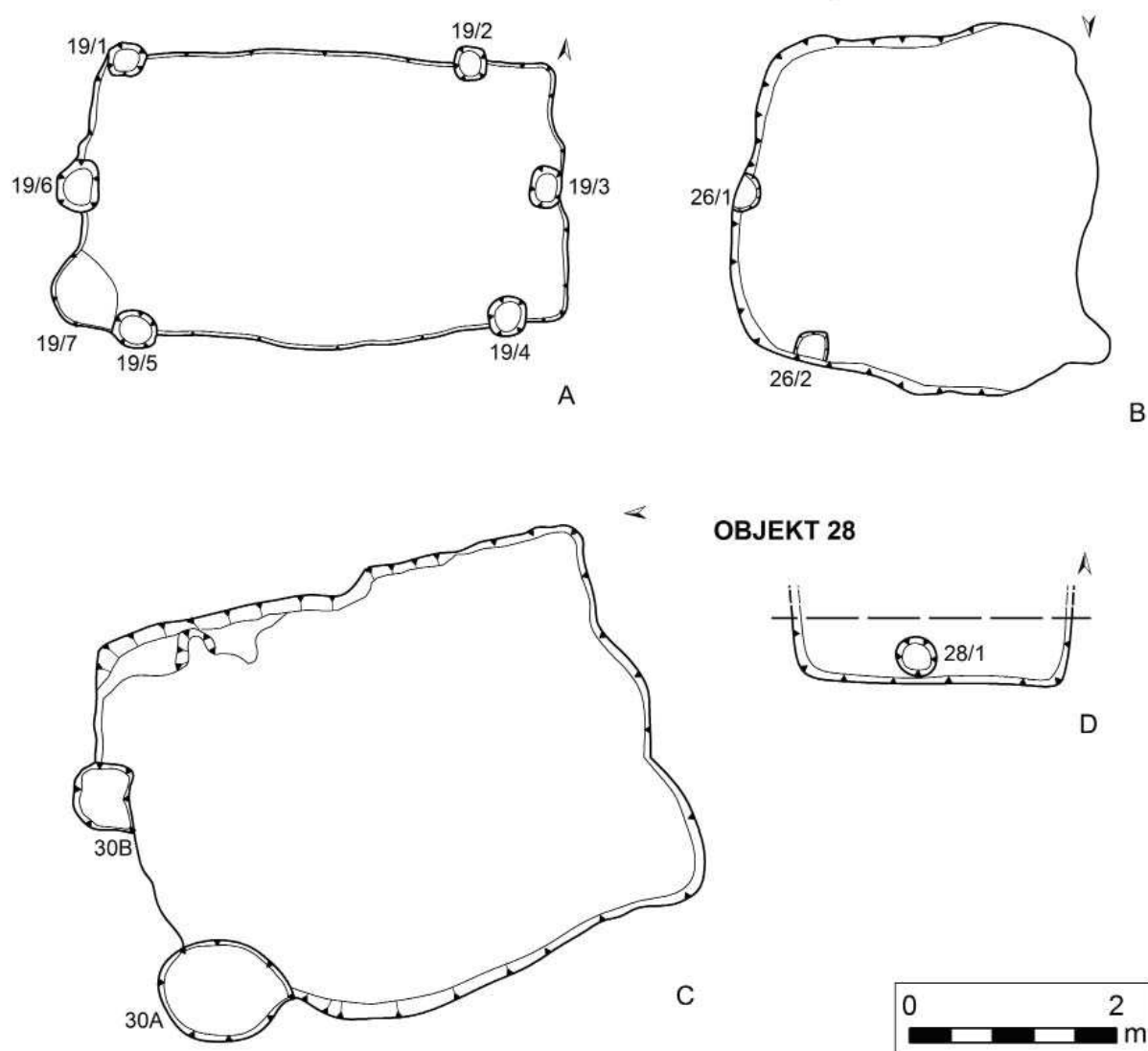
na svahu a v dôsledku erózie nezachovali. Hĺbka kolových jám sa pohybovala v rozmedzí 6 – 46 cm a priemer 15 – 55 cm.

Pri výskume bolo preskúmaných tiež dvadsať sídliskových jám, ktorých funkcia nebola bližšie špecifikovaná. Uvedené objekty mali oválny, kruhový, alebo nepravidelný pôdorys. Plnili pravdepodobne funkciu zásobných a/alebo odpadových, príp. exploatačných jám. Na základe nálezovej situácie to však nie je možné dokázať. Hĺbka týchto objektov sa pohybovala od 7 do 60 cm a priemer ústia od 61 do 235 cm.

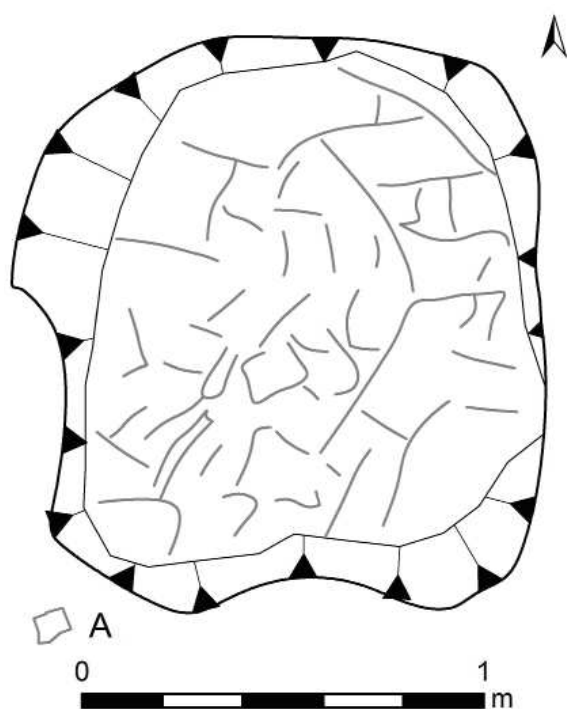
Tabela 1. Klčov, poloha Pod Horou I. Základné údaje o zahĺbených chatách

Obj.	Hĺbka	Dĺžka	Šírka	Ø	Orientácia	Plocha
19	20 cm	492 cm	300 cm	533 cm	V - Z	14,76 m ²
26	22 cm	370 cm	340 cm	420 cm	V - Z	12,58 m ²
28	25 cm	×	260 cm	×	S - J	×
30	40 cm	540 cm	435 cm	615 cm	SZ - JV	23,49 m ²

Za zásobnicové jamy je na sídlisku možné považovať dva, resp. tri objekty. Všetky tri sa nachádzali v chatách. Dve zásobnicové jamy boli súčasťou objektu 30 – objekty 30A a 30B. V obj. 19 bola odkrytá tiež jedna zásobnicová jama, nebola však označená ako samostatný objekt, ale ako časť obj. 19 – 19/7. Všetky mali kruhový až oválny pôdorys s hĺbkou od 25 do 30 cm a s priemerom od 60 do 107 cm. Všetky mali tiež šikmé steny, ktoré sa postupne zvažovali k mierne prehnutému dnu a v profile tak mali tvar písmena „U“. Bližší popis situovania zásobných jám v objektoch je uvádzaný vyššie pri popise chát (obr. 4).

Obr. 4. Klčov, poloha Pod Horou I. Pôdorysy zahĺbených chát. A – obj. 19; B – obj. 26; C – obj. 30; D – obj. 28. Autor: B. Šebesta

Obr. 5. Klčov, poloha Pod Horou I.
Obj. 20 – pôdorys. A – kamene.
Autor: B. Šebesta

Za potenciálnu deštrukciu pece alebo vypaľovacia jamu je možné považovať obj. 20 (obr. 5). Objekt mal kvadratický tvar so zaoblenými rohmi s malým výklenkom v severozápadnom rohu. Steny objektu boli mierne šikmé a zvažovali sa k rovnému dnu, ktoré bolo tvorené kamennou deštrukciou pieskovec a vrstvou prepálenej červenej vrstvy, a taktiež sa na dne nachádzala tenká čierna uhlíková vrstva. Hĺbka objektu bola 30 cm, dĺžka 135 cm a šírka 130 cm. Z objektu nepochádzajú žiadne nálezy.

Obj. 1, ktorý je žľabovitého tvaru, bol po preskúmaní vyhodnotený ako novoveká drenáž a nesúvisí so sídliskom púchovskej kultúry ani s vrcholnostredovekým osídlením.

Obj. 34, 48 a 67 mali takmer rovnaký tvar, pôdorys aj profil. Problémom je ich funkčná interpretácia, pretože boli bez nálezov a známych morfológických analógií. Profil objektov bol nepravidelný, vrstvy vo výplni boli značne premiešané a odlišné od ostatných objektov na sídlisku. Nie je vylúčené, že nejde o objekty archeologickej evidencie a sú výsledkom poľnohospodárskej činnosti. Ich hĺbka sa pohybovala od 47 do 84 cm a priemer od 305 do 412 cm.

Rozbor nálezov

Doba laténska

Do tohto obdobia možno zaradiť nálezy laténskej fázy púchovskej kultúry (stupne LT C2 – D2). Ide o keramiku vytáčanú na hrnciarskom kruhu (tab. I: 1-5) zastúpenú hlavne fragmentmi grafitových sitúl s ovalenými okrajmi a výzdobou v tvare zvislých žliabkov (tab. I: 1, 2, 4). Okrem nich tu bola rozpoznaná aj na kruhu točená misovitá nádoba s esovitou profiláciou a zosilneným okrajom (tab. I: 5). Druhú skupinu keramických nálezov predstavuje nezdobená v ruke robená hrubostenná keramika tehlovo-červenej alebo hnedosivej farby (tab. I: 6). Okraje hrubostennej keramiky pozostávajú hlavne z neprofilovaných či mierne zosilnených tvarov. Ojedinele zastúpeným výzdobným prvkom je pri tomto type keramiky plastická dekorácia v podobe výčnelkov. V jednom prípade z obj. 30 bol výčnelok „jazykovitého“ tvaru aplikovaný na tele hrubostennej, pravdepodobne zásobnicovej nádoby (tab. I: 6). S uvedeným typom výzdoby na zásobniciach sa stretávame na púchovskej keramike pomerne často (Pieta 1982, 263, 265, Taf. XXI: 1, 4-7, 9, 10; XXIII: 11; Slaná/Staneková 2014, 87, 88, 93, 94, tab. IV: 3; V: 4, 5). Z obj. 19, ktorý obsahoval predovšetkým materiál z nasledujúceho obdobia doby rímskej, pochádza aj jeden exemplár s plastickou výzdobou v tvare podkovy (tab. II: 5), ktorá sa však objavuje v prostredí púchovskej kultúry hlavne v jej staršej laténskej fáze (Pieta 1982, 98, Abb. 10).

Doba rímska

V nálezovom súbore sú zastúpené aj mladšie nálezy púchovskej kultúry, a to z jej rímskej fázy, ktorá zaberá obdobie staršej doby rímskej. Z tohto obdobia je v nálezovom súbore zastúpená predovšetkým v ruke robená keramika tehlovo-červenej a sivohnedej farby, ktorá má pre rímsku fázu púchovskej kultúry typické odsadenie dna a pri hrncovitých nádobách

esovitú profiláciu ústia s jednoducho tvarovaným okrajom (tab. II: 1, 2, 4). Ďalším charakteristickým prvkom tejto fázy, resp. jej záveru (*Pieta* 1982, 98, Abb. 10: 83, 85, 97, 100) je prítomnosť sivo-čiernej až čiernej leštenej a tuhovanej keramiky dvojkónickej profilácie s výrazne ostrým lomom na vydutine. Z druhového hľadiska tu ide o hlbšie terinovité misy (tab. II: 6). Z obdobnej nádoby pochádza pravdepodobne aj fragment dutej kónickej nôžky (tab. II: 7) z obj. 16. Uvedené tvary sú dávajú často do súvisu s przeworskou kultúrou, rozšírenou na území dnešného Poľska. T. *Liana* (1970, 439, 465, tab. II: 1-6, 8-10, 13) ich zaraďuje do svojej skupiny II s výskytom predovšetkým v staršej dobe rímskej. Na druhej strane, s exemplármi s vyššou dutou nôžkou sa v prostredí przeworskej kultúry stretávame až od záveru stupňa B1 a predovšetkým v stupňoch B2 a C1 (napr. *Bohr* 2014, 179, 213, 217, 219, ryc. 20: 9, 13, 14; 24; 26: 3, 9, 10). Na Spiši sú takéto nálezy datované predovšetkým do 3. stor. po Kr. (*Soják* 2004, 174; *Šťastný a kol.* 2013, 394). Do uvedeného obdobia možno zaradiť z nálezového materiálu v obj. 19 aj fragment nádoby s pretláčaným okrajom (tab. II: 3).

Z dôvodu absencie chronologicky citlivých predmetov, ako sú v tomto období predovšetkým spony či predmety rímskej proveniencie, nie je v našom prípade možné uvedené časové zaradenie jednoznačne potvrdiť. V tomto prípade nie sú nápomocné ani nálezy štyroch hlinených praslenov, ktoré pochádzajú z obj. 19. Tri z nich majú bežne rozšírený dvojkónický tvar (tab. II: 8, 9). V jednom prípade je zastúpený praslen netypického valcovitého tvaru, ktorý bol navyše zdobený zvislými žliabkami (tab. II: 10).

Vrcholný stredovek

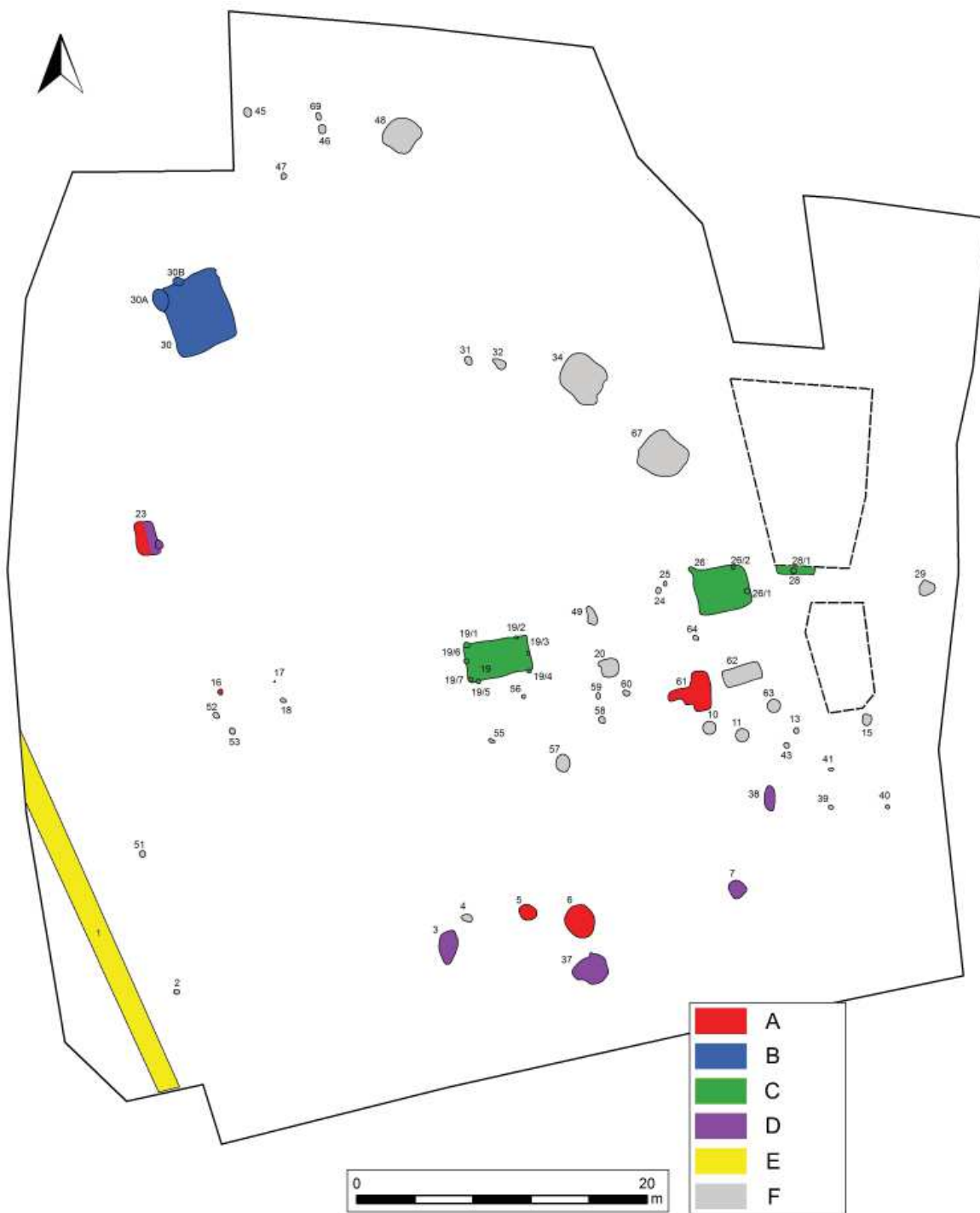
Osídlenie z obdobia vrcholného stredoveku dokladajú fragmenty keramiky s povrchom tehlovo-červenej, sivej až tmavosivej, ojedinele bledosivej farby. Z druhového hľadiska tu boli rozpoznané výlučne hrncovité nádoby. Ich okraje je možné rozdeliť do troch skupín. Prvá a typologicky najstaršiu predstavujú neprofilované či slabo profilované šikmo zrezané a prežliabnuté okraje (tab. III: 3, 6). Najpočetnejšiu skupinu zastúpenú v nálezovom súbore tvoria jednoduché rímsovité okraje (tab. II: 1, 5). Za tvarovo najmladší typ možno považovať zložitejšie okraje modelované do tvaru pripomínajúci trojlístok (tab. III: 2). Výzdoba pozostávala z vrypov najmä slzičkovitého tvaru umiestnených na pleciah nádob. Pod nimi bola aplikovaná jednoduchá vlnovka (tab. III: 6, 7) alebo častejšie sa vyskytujúce nepravidelné vodorovné žliabky (tab. III: 1, 2, 5). Kombinácia uvedenej tvarovej škály okrajov a výzdoby je charakteristická pre obdobie 12. až 13. stor. Obdobný keramický súbor je známy napríklad z neďalekých Nemešian, poloha Zalužany (*Polla* 1962, 108, 120, obr. 91; 99: 1, 3, 4, 7) či viacerých nálezísk v katastri mesta Levoča (*Javorský* 1985, 292, obr. 38: 11, 17, 18; *Roth/Soják* 2002, 70-72, obr. 5-7).

Z nekeramických nálezov možno do obdobia stredoveku zaradiť železné klnce štvorhranného prierezu a hlavičkou obdĺžnikového tvaru – klnce s tzv. „krídlivitou“ hlavičkou (tab. III: 4). Tento typ klnčov je charakteristický pre obdobie stredoveku, avšak bez možnosti bližšieho chronologického zaradenia. Súčasťou obj. 38, ktorý obsahoval keramické nálezy z obdobia vrcholného stredoveku, bol aj kompletne zachovaný železný nôž s trňom (tab. III: 8).

Horizontálna stratigrafia

Archeologické nálezy na sídlisku je možné datovať do púchovskej kultúry, do laténskej aj rímskej fázy a do obdobia vrcholného stredoveku (obr. 6). Množstvo objektov je však bez nálezov a nie je možné ich datovať. Hypoteticky je možné uvažovať o príslušnosti týchto objektov ku sídlisku púchovskej kultúry, ktoré je na lokalite zastúpené výraznejšie.

Laténska fáza púchovskej kultúry je reprezentovaná tromi objektmi, ktoré tvoria jeden celok – chata a dve zásobné jamy (obj. 30, 30A a 30B). Situované sú v severozápadnom rohu lokality. Južným a juhozápadným smerom od uvedených objektov evidujeme prítomnosť troch chát a jednej nadzemnej kolovej stavby z rímskej fázy púchovskej kultúry, vrátane

Obr. 6. Klčov, poloha Pod Horou I. Datovanie objektov. A – púchovská kultúra; B – laténska fáza púchovskej kultúry; C – rímska fáza púchovskej kultúry; D – 12. – 13. stor.; E – novovek; F – bez nálezov. Autor: B. Šebesta

nálezov przeworskej kultúry, a najväčšiu koncentráciu nálezov na sídlisku. Na základe kontextu môžeme predpokladať, že objekty bez nálezov, ktoré sa nachádzajú v ich okolí sú súčasťou tejto usadlosti alebo usadlostí. Pravdepodobne však ide iba o jednu usadlosť, ktorá je tvorená obytným objektom – obj. 19 a hospodárskymi stavbami (obj. 26 a 28), ale nemôžeme vylúčiť ani možnosť, že ide o tri obytné objekty, keďže nálezová situácia pri obj. 26 a 28 je nejasná (pozri vyššie). Nadzemnú kolovú stavbu (obj. 16-18, 52 a 53) je možné považovať taktiež za hospodársku a patrí medzi tzv. zásobárne, ktoré bývali štvorcového pôdorysu so štvor- alebo šesťkolovou dispozíciou a plnili funkciu sýpok alebo senníkov (Pieta 2008,

98). V zázemí týchto stavieb sa nachádzajú ďalšie sídliskové jamy, ktoré mohli plniť rôzne funkcie. V priestore s najväčšou koncentráciou objektov sa nachádzajú tiež sídliskové jamy, ktoré je možné datovať len rámcovo do púchovskej kultúry a pravdepodobne sú súveké s chatami z rímskej fázy púchovskej kultúry. Pri južnom okraji skúmanej plochy sa nachádza osídlenie z obdobia vrcholného stredoveku (12. – 13. stor.). Výskumom sa podarilo zachytiť len torzo sídliska (4 objekty), ktoré pokračuje južne od preskúmaného územia. Materiál z obj. 23 bol zmiešaného charakteru a obsahoval nálezy púchovskej kultúry a tiež z vrcholného stredoveku.

Charakteristika osídlenia

Doba laténska

Dobu laténsku predstavuje na skúmanej lokalite osídlenie púchovskej kultúry. Tá je v katastri obce Klčov dobre známa aj prostredníctvom starších výskumov a prieskumov. Samotná analyzovaná poloha Pod Horou I bola archeologicky skúmaná už v roku 1984, keď sa podarilo získať nálezy datované do laténskej fázy púchovskej kultúry (*Javorský 1985*, 116, 292, obr. 38: 1-8). Asi 300 m severozápadne od obce v polohe Hájik bolo zisťovacou sondou v roku 1978 potvrdené aj výšinné opevnené sídlisko (hradisko) prislúchajúce rovnako púchovskej kultúre (*Javorský 1980*, 124). Na základe vzájomnej blízkosti oboch polôh možno predpokladať ich vzájomný súvis. Intenzitu púchovského osídlenia v tomto priestore dokladá aj ďalšia poloha v katastri obce, a to na ľavobrežnej terase potoka Havadlenec (Klčovský potok), odkiaľ bol získaný materiál z laténskej fázy (*Javorský 1985*, 116).

Uvedené osídlenie na území Levočskej kotliny predstavuje východnú zónu rozšírenia púchovskej kultúry nie len v rámci Spiša, ale aj celej kultúry (*Pieta 2003; 2008*, 57, 58, obr. 24). V danom priestore je pritom doložené osídlenie už v predpúchovskom horizonte, čo dokladá hradisko aj s predhradím zistené v Spišskom Hrhove (*Fecko/Soják 2012*), ktoré plnilo pravdepodobne funkciu príležitostného refúgia (*Soják/Fecko 2015*, 406), ako aj nález včasnotaténskej spony z neďalekých Vítkoviec (*Javorský/Miroššayová 1986*). V laténskej fáze púchovskej kultúry sa osídlenie postupne zahusťuje (*Pieta 2003*, 152). V skúmanom priestore Levočskej kotliny funguje v tomto období centrálné hradisko v neďalekej Žehre-Spišský hrad (*Pieta 2003*, 152, 153; *Vallašek 1976*). Ďalšie, už vyššie zmienené hradisko je známe z Klčova, v polohe Hájik. Výšinná lokalita s púchovským osídlením pochádza aj z Levoče, poloha Burg (*Javorský 1977*, 139). Okrem hradísk sú doložené v tomto období aj nížinné osady, či už zo samotného Klčova (polohy Pod Horou I, Ľavobrežná terasa potoka Havadlenec), ako aj z Dolian (polohy Bunča, Pod Brusníkom; *Javorský 1982*, 115, 116; *Soják 2004*, 175; *Žitňan a kol. 2013b*), či Spišského Hrhova (polohy Pod Hradiskom, Pod sv. Dzurom, Močiare; *Javorský 1978*, 115; *1981*, 118; *1986*, 114; *1990a*, 77; *Žitňan a kol. 2013a*).

Doba rímska

Osídlenie v Klčove, poloha Pod Horou I, pokračuje aj do doby rímskej. Osídlené sú v tomto období aj susedné polohy Hájik, Pod Horou II a Roveň-Pod Hájikom (*Javorský 1980*, 124; *Javorský/Soják 1999*, 86; *Soják 2004*, 175; *Šťastný a kol. 2013*, 393, 394). Nachádzajú sa severozápadne od intravilánu obce a západne od analyzovanej lokality Pod Horou I. Na základe vzájomnej blízkosti možno predpokladať, že pôvodne išlo o jedno sídlisko. Jeho počiatky pritom, ako bolo vyššie uvedené, spadajú už do laténskej fázy púchovskej kultúry. Kontinuita osídlenia je tu doložená až do mladšej doby rímskej, resp. 3. stor., čo potvrdzuje aj zahĺbený sídliskový objekt z polohy Roveň-Pod Hájikom (*Soják 2004*, 175). Dôležitou otázkou, ostáva kultúrna príslušnosť mladorímskeho osídlenia. Tá súvisí aj s problematikou záveru púchovskej kultúry, ktorá nie je dosiaľ jednoznačne vyriešená. Na základe písomných, ale aj niektorých archeologických prameňov je jej zánik spájaný s obdobím markomanských vojen a presídlením nositeľov tejto kultúry, t. j. Kotínov na územie Panónie (*Pieta 1994*, 254; *1996*,

31). Na Spiši uvedené tvrdenie potvrdzujú v súčasnosti iba nálezy zo Spišského hradu a Hrabušíc, kde na základe keramiky a spôn končí osídlenie v prechodnom stupni B2/C1 (Pieta 2003, 156).

Na druhej strane, na viacerých lokalitách je osídlenie doložené aj v 3. stor., resp. minimálne na jeho začiatku. Z hľadiska časového zaradenia sú v tomto smere výpovedné predovšetkým nálezy terry sigillaty zo severovského obdobia (193 – 235 po Kr.; Soják 2009, 105). Ich fragmenty boli zistené napríklad v Letanovciach-Čertova diera (Kuzmová/Roth 1988, 66, 67), Levoči-Vojenské cvičisko (Roth 2003), Spišskej Novej Vsi-Smižianska Roveň (Kuzmová/Roth 1988, 100, 101, č. 8-11)², Spišskej Teplici-Zahumnie (Soják/Soják/Suchý 2004). Na ďalších náleziskách datovaných rámcovo do 3. stor., ako Doľany-Pod Brusníkom, Domaňovce-Na Dlhom, Spišský Hrhov-Povrazy (Soják 2004, 174; 2009, 104, 105; Šťastný a kol. 2013, 394; Švihurová 2016, 16), ako aj už zmieneny Klčov, poloha Roveň-Pod Hájikom, možno pozorovať prítomnosť nálezov przeworskej kultúry germánskych Vandalov. Przeworskej kultúre je priradované aj nedávno preskúmané malé pohrebisko so šiestimi žiarovými hrobmi z Levoče, poloha Novoveská cesta.³ O uvedenom kultúrnom zaradení možno uvažovať azda aj pri nálezoch z obj. 16 a 19 z nami skúmanej polohy Pod Horou I v Klčove. Z priestorového hľadiska je zaujímavé, že všetky uvedené náleziská sú evidované v priestore Levočskej kotliny, čo však môže súvisieť aj so stavom bádania.⁴ Na druhej strane by však uvedená lokalizácia mohla dokladať šírenie przeworskej kultúry z Poľska cez územie Šariša. Doklady (osídlenia?) przeworskej kultúry sú tu pritom doložené už od záveru stupňa B2, resp. od prechodného horizontu B2/C1, t. j. od druhej polovice 2. stor. (Andrzejowski 2010, 78, 79; Luščíková 2015, 124).⁵ Prítomnosť przeworskej kultúry na území východného Slovenska sa dáva do súvisu s posunom vandalského kmeňa Hasdingov v roku 171. Podľa antických písomných prameňov sa mali v uvedenom roku presídlieť na územie rímskej provincie Dácia alebo do jej blízkosti (Dio 71. 12).

Stredovek

Vrcholnostredoveké sídliskové objekty z Klčova, poloha Pod Horou I zaraďujeme na základe rozboru keramických nálezov do 12. – 13. stor. Z rovnakého obdobia pochádzajú nálezy aj zo susednej polohy Pod Horou II (Javorský/Soják 1999, 86). V oboch prípadoch (Pod Horou I a II) ide o náleziská situované severne od intravilánu dnešnej obce Klčov. Do tohto priestoru možno zaradiť aj polohu Medzi hôrkami, odkiaľ pochádza nález železnej ostrohy datovanej do 14. stor. (Javorský 1990b, 85), ako aj včasnostredoveké nálezy z 9. – 10. stor. z polohy Roveň-Pod Hájikom (Soják 2004, 175). Na základe lokalizácie uvedených nálezísk tu pravdepodobne nejde o archeologický doklad stredovekého osídlenia Klčova,⁶ ale skôr jej miestnej časti Končany, ktorá sa nachádza práve na severnom okraji intravilánu dnešnej obce. Ku Klčovu boli pripojené až po roku 1900. Prvé písomné pramene Končany síce spomínajú až v 16. stor. (Kenyhercz 2014, 238), konkrétne v roku 1538 („Konchiani“) či 1544 („Konchany“). Možno však uvažovať už o jej skoršej existencii, a to aj z dôvodu stredovekej cesty vedúcej z Levoče, zachytenej v polohe Pri ihrisku v miestnej časti Končany (Javorský/Soják 1999, 86). Od 18. storočia sú k polohe Končany k dispozícii aj mapové podklady, ako je napríklad mapa „*Terrae sev Comitatus Scepsviensis Tabula*“ od Paula Kraya de Roka z rokov 1720 – 1755 („*Koncsan*“; obr. 7: A) či 1. vojenské mapovanie z rokov 1764 – 1787 („*Konesan*“; obr. 7: B).

² Tu nájdená aj antická gema pravdepodobne z prvej polovice 3. stor. (Daňová/Soják 2013, 64).

³ Pohrebisko je publikované v tomto Supplemente (Tamaškovič a kol. 2019).

⁴ V tejto súvislosti bude potrebné analyzovať či prehodnotiť nálezy z viacerých lokalít datovaných rámcovo do doby rímskej. O tejto potrebe hovorí aj M. Soják (2014, 47) pri lokalitách na území mesta Spišská Nová Ves.

⁵ Przeworské nálezy nie sú známe len z územia východného Slovenska, ale ojedinele sa s nimi stretávame v stupňoch B2 a B2/C1 aj na Kvádmí osídlenom juhozápadnom Slovensku (pozri Beljak/Kolník 2006, 88; Olędzki 1996).

⁶ Prvýkrát sa spomína v listine uhorského kráľa Bela IV. (1206 – 1270) z roku 1258 ako „*villa Kulchuan*“ (CDP VI, 115, č. 77).

Obr. 7. Lokalita Konečany, s ktorou možno spájať vrcholnostredoveké osídlenie zistené v Klčove, polohe Pod Horou I, na historických mapách. A – výrez mapy „Terrae seu Comitatus Scepsiensis Tabula“ (1720 – 1755; upravené podľa <http://mapy.mzk.cz>; dostupné 29. 11. 2018); B – výrez z 1. vojenského mapovania (1764 – 1787); červenou bodkou vyznačené približné miesto polohy Pod Horou I (upravené podľa <http://geoportal.gov.sk>; dostupné 29. 11. 2018)

LITERATÚRA

- Andrzejowski 2010 – J. Andrzejowski: The Przeworsk Culture. A Brief Story (for the Foreigners). In: U. Lund Hansen/A. Bitner-Wróblewska (eds.): *Worlds Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age*. Nordiske Fortidsminder C/7, København – Warszawa 2010, 59-110.
- Atlas krajiny SR 2002 – Atlas krajiny Slovenskej republiky. Banská Bystrica 2002.
- Beljak/Kolník 2006 – J. Beljak/T. Kolník: Germánske hroby z Čaky a Gbeliec. Príspevok k osídleniu juhozápadného Slovenska v dobe rímskej. *Slovenská archeológia* 54, 2006, 57-94.
- Bohr 2014 – M. Bohr: Zabytki ruchome kultury przeworkiej. In: M. Masojć (red.): *Obozowiska, osady, wsie*. Wrocław – Widawa 17. Wrocław 2014, 159-234.
- CDP VI – A. Ipolyi/I. Nagy/D. Véghely (eds.): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius hungaricus VI*. Budapest 1896.
- Daňová/Soják 2013 – M. Daňová/M. Soják: Unikátny nález antickej gemy zo Spišskej Novej Vsi - polohy Smižianska roveň. *Zborník Slovenského národného múzea* 107, *Archeológia* 23, 2013, 61-66.
- Dio – Cassius Dio: *Roman History, Volume IX: Books 71-80*. Preklad: E. Cary. Harvard 1927.
- Droberjar 1997 – E. Droberjar: *Studien zu den germanische Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren*. Praha 1997.
- Fecko/Soják 2012 – P. Fecko/M. Soják: Sídliisko púchovskej kultúry v Spišskom Hrhove na Spiši. In: G. Březinová/V. Varsik (eds.): *Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu*. Nitra 2012, 247-262.
- Javorský 1977 – F. Javorský: Výsledky archeologického prieskumu v okrese Spišská Nová Ves. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976, 1977*, 138-152.
- Javorský 1978 – F. Javorský: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície v okrese Spišská Nová Ves. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1977, 1978*, 103-120.
- Javorský 1980 – F. Javorský: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície Archeologického ústavu SAV na Spiši. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1978, 1980*, 123-131.
- Javorský 1981 – F. Javorský: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš Archeologického ústavu SAV. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1980, 1981*, 108-126.
- Javorský 1982 – F. Javorský: Prieskumy výskumnej expedície Spiš. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981, 1982*, 110-134.

- Javorský 1985* – F. Javorský: Záchrané výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984, 1985, 110-125.
- Javorský 1986* – F. Javorský: Záchrané výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš. Archeologického ústavu SAV. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985, 1986, 108-118.
- Javorský 1990a* – F. Javorský: Prieskum v okresoch Poprad, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1988, 1990, 72-80.
- Javorský 1990b* – F. Javorský: Záchrané výskumy na stavbách, melioráciách a pri opravách sakrálnych objektov. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1988, 1990, 84-89.
- Javorský/Miroššayová 1986* – F. Javorský/E. Miroššayová: Ojedinelý nález laténskej bronzovej spony z Vítkoviec. Archeologické rozhledy 38, 1986, 663-665.
- Javorský/Soják 1999* – F. Javorský/M. Soják: Prieskum trasy diaľnice na Spiši. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1997, 1999, 81-93.
- Kenyhercz 2014* – R. Kenyhercz: Nyelvjárási adatok. Helynévi adatok Szepes vármegye dikális összeírásaiból. Magyar nyelvjárások 52, 2014, 229-246.
- Kolník 1962* – T. Kolník: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeologické rozhledy 14, 1962, 344-368, 371-380, 385-397.
- Kolník 1998* – T. Kolník: Haus und Hof im quadischen Limesvorland. In: A. Leube (Hrsg.): Haus und Hof im östlichen Germanien. Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994. Bonn 1998, 144-159.
- Kuzmová/Roth 1988* – K. Kuzmová/P. Roth: Terra sigillata v barbariku. Nálezy z germánskych sídlisk a pohrebísk na území Slovenska. Nitra 1988.
- Liana 1970* – T. Liana: Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim. Wiadomości Archeologiczne 35/4, 1970, 429-463.
- Luštková 2015* – L. Luštková: Osídlenie východného Slovenska v dobe rímskej. Rkp. dizertačnej práce. Archeologický ústav SAV. Nitra 2015.
- Olędzki 1996* – M. Olędzki: Naddunajska grupa kultury przeworskiej w świetle analizy materialów archeologicznych. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica 20, 1996, 49-66.
- Pieta 1982* – K. Pieta: Die Púchov-Kultur. Nitra 1982.
- Pieta 1994* – K. Pieta: Mittel- und Nordslowakei zur Zeit der Markomannenkriege. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (eds.): Markomannenkriege. Ursachen und Wirkungen. Brno 1994, 253-261.
- Pieta 1996* – K. Pieta: Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného Slovenska. Bratislava 1996.
- Pieta 2003* – K. Pieta: Spiš vo včasnej dobe dejinnej. In: R. Gładkiewicz/M. Homza (eds.): Terra Scepusiensis: stav bádania o dejinách Spiša. Levoča – Wrocław 2003, 149-159.
- Pieta 2008* – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008.
- Polla 1962* – B. Polla: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava 1962.
- Roth 2003* – P. Roth: Osídlenie Spiša vo včasnej dobe dejinnej. Rkp. rigorózne práce. Archeologický ústav SAV. Nitra 2003.
- Roth/Soják 2002* – P. Roth/M. Soják: Výsledky výskumu pri kláštore minoritov v Levoči. Z minulosti Spiša 9-10, 2001/2002, 2002, 64-78.
- Slaná/Staneková 2014* – A. Slaná/Z. Staneková: Doklady poľnohospodárstva púchovskej kultúry na území severozápadného Slovenska. In: Kelti na Slovensku. Zborník z konferencie 2014. Žilina 2014, 79-95.
- Soják 2004* – M. Soják: Výskum na D1 Spiš v roku 2003. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2003, 2004, 174-176.

- Soják 2009* – M. Soják: Praveký a včasnodedinný vývoj Spiša od staršej doby kamennej po počiatok doby historickej v 8.-12./13. storočí. In: M. Homza/S. A. Sroka (eds.): *Historia Scephusii I.* Bratislava-Kraków 2009, 78-123.
- Soják 2014* – M. Soják: Spišská Nová Ves v archeologických svedectvách. In: I. Chalupecký (zost.): *Dejiny mesta Spišská Nová Ves.* Spišská Nová Ves 2014, 34-65.
- Soják/Fecko 2015* – M. Soják/P. Fecko: Osídlenie výšinných polôh v praveku na Spiši. In: J. Gancarski (red.): *Pradziejowe osady obronne w Karpatach.* Krosno 2015, 391-414.
- Soják/Soják/Suchý 2004* – M. Soják/O. Soják/A. Suchý: Záchranné výskumy na Spiši. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2003, 2004,* 177-182.
- Šťastný a kol. 2013* – P. Šťastný a kol.: P001 – Diaľnica D1 – Jánovce-Jablonov, II. úsek, km: 9,0 – 18,5. Lokalita 17, Klčov, poloha Roveň a Pod Hájikom. Výskumná správa. ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA, s.r.o. Nitra 2013.
- Švihurová 2016* – M. Švihurová: Transformation of the Púchov culture during the Early Roman Period. In: H. Geisler (ed.): *Wandel durch Migration? 26. internationales Symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum“* Straubing 2014. Büchenbach 2016, 11-19.
- Tamaškovič a kol. 2019* – J. Tamaškovič a kol.: Nové žiarové pohrebisko z lokality Levoča – Novoveská cesta. Príspevok k osídleniu Spiša v dobe rímskej. *Studia Historica Nitriensia* 23, Supplementum 2, 2019, 543-562.
- Vallašek 1976* – A. Vallašek: Spišský hrad na prelome letopočtu. *Pamiatky a príroda* 4, 1976, 6-9.
- Žák Matyasowszky a kol. 2017* – F. Žák Matyasowszky a kol.: Záchranný archeologický výskum na trase Diaľnice D1 – Jánovce-Jablonov. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2012, 2017,* 118-125.
- Žitňan a kol. 2013a* – A. Žitňan a kol.: P001 – Diaľnica D1 – Jánovce-Jablonov, II. úsek, km: 9,0 – 18,5. Lokalita 13, Spišský Hrhov, poloha Pod Hradiskom. Výskumná správa. ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA s.r.o. Nitra 2013.
- Žitňan a kol. 2013b* – A. Žitňan a kol.: P001 – Diaľnica D1 – Jánovce-Jablonov, II. úsek, km: 9,0 – 18,5. Lokalita 15, Doľany, poloha Pod Brusníkom. Výskumná správa. ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA s.r.o. Nitra 2013.

SUMMARY

Protohistoric and medieval settlement in Klčov (Levoča District)

From July to December 2012 ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA (ARCHAEOLOGICAL AGENCY) conducted archaeological research (survey, test-trenching, excavation and monitoring) within the area of construction of the highway D1 in the vicinity of Levoča. One of the excavated sites was Klčov – Pod Horou I. This site is a settlement dated to the Púchov culture (La Tène and Roman period) and to the High Middle Ages. Unearthed were 54 archaeological features of different function. Mostly represented were postholes (23; 32 possibly included postholes in ground houses), more rare features were various settlement pits (20), ground houses (4), storage pits (2+1, one of the storage pits isn't a regular feature but it's a part of a ground house), a feature which appears to be a damaged oven, drainage from modern period and three identical indefinable features.

Only one ground house is dated to the La Tène period (feature 30). It is the house without any trace of construction. There were just two storage pits – one in the northwest corner (feature 30A) and the other in the middle of the northwest wall (feature 30B). From the Roman phase of the Púchov culture there are three ground houses (features 19, 26, 28). Presumably they belong to one farmstead, where feature 19 was a dwelling and features 26 and 28 were farm features. Feature 19 had a classical six postholes construction, which is typical for the Roman period. It is difficult to describe the construction of the ground houses 26 and 28

because of the soil conditions (feature 26), and feature 28 wasn't excavated in the full extent. Four features are dated just to the Púchov culture, without specification whether they belong to the La Tène or the Roman phase, although they are more likely part of the farmstead from the Roman phase. Features from the High Middle Ages can be more precisely dated to the 12th and 13th century. Four features which represent just remnants of the settlement were excavated there. One feature on the site contains mixed material from the Púchov culture and the High Middle Ages. Other features did not contain any finds and they might have been part of the settlement of the Púchov culture.

List of figures

Fig. 1. Localization of the Klčov, site Pod Horou I. Author: B. Šebesta.

Fig. 2. Aerial photography of Klčov, site Pod Horou I. Source: Archive of ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA.

Fig. 3. Klčov, site Pod Horou I. Site plan. A - feature, B - excavation area, C - protective zone. Author: B. Šebesta.

Fig. 4. Klčov, site Pod Horou I. Ground plans of the ground houses. A - feature 19, B - feature 26, C - feature 30, D - feature 28. Author: B. Šebesta.

Fig. 5. Klčov, site Pod Horou I. Feature 20 - ground plan. A - stones. Author: B. Šebesta.

Fig. 6. Klčov, site Pod Horou I. Dating of the features. A - Púchov culture, B - La Tène phase of the Púchov culture, C - Roman phase of the Púchov culture, D - 12th - 13th century, E - modern period, F - without finds. Author: B. Šebesta.

Fig. 7. Historical maps of the site Konečany, which can be connected with the medieval settlement in the site Pod Horou I. A - a section of the map „Terrae sev Comitatus Scepvsiensis Tabvla“ (1720 - 1755; modified according to <http://mapy.mzk.cz>, available 29. 11. 2018); B - a section of the map of the 1st Military Survey (1764 - 1787), the red point marks the approximate position of the site Pod Horou I (modified according to <http://geoportal.gov.sk>, available 29. 11. 2018)

Table 1. Klčov, site Pod Horou I. Basic information about ground houses.

Pl. I. Klčov, site Pod Horou I. Selection of pottery finds from feature 30. Authors: A. Žitňan, D. Repka.

Pl. II. Klčov, site Pod Horou I. Selection of finds. 1-4, 6, 8-10 - feature 19; 5 - feature 28; 7 - feature 16. Authors: A. Žitňan, D. Repka.

Pl. III. Klčov, site Pod Horou I. Selection of finds. 1 - feature 3; 2, 3, 5 - feature 37; 4 - surface survey; 6-8 - feature 38. Authors: A. Žitňan, D. Repka.

Translated by Bohuslav Šebesta

Mgr. Dominik Repka, PhD.

Katedra archeológie FF, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika

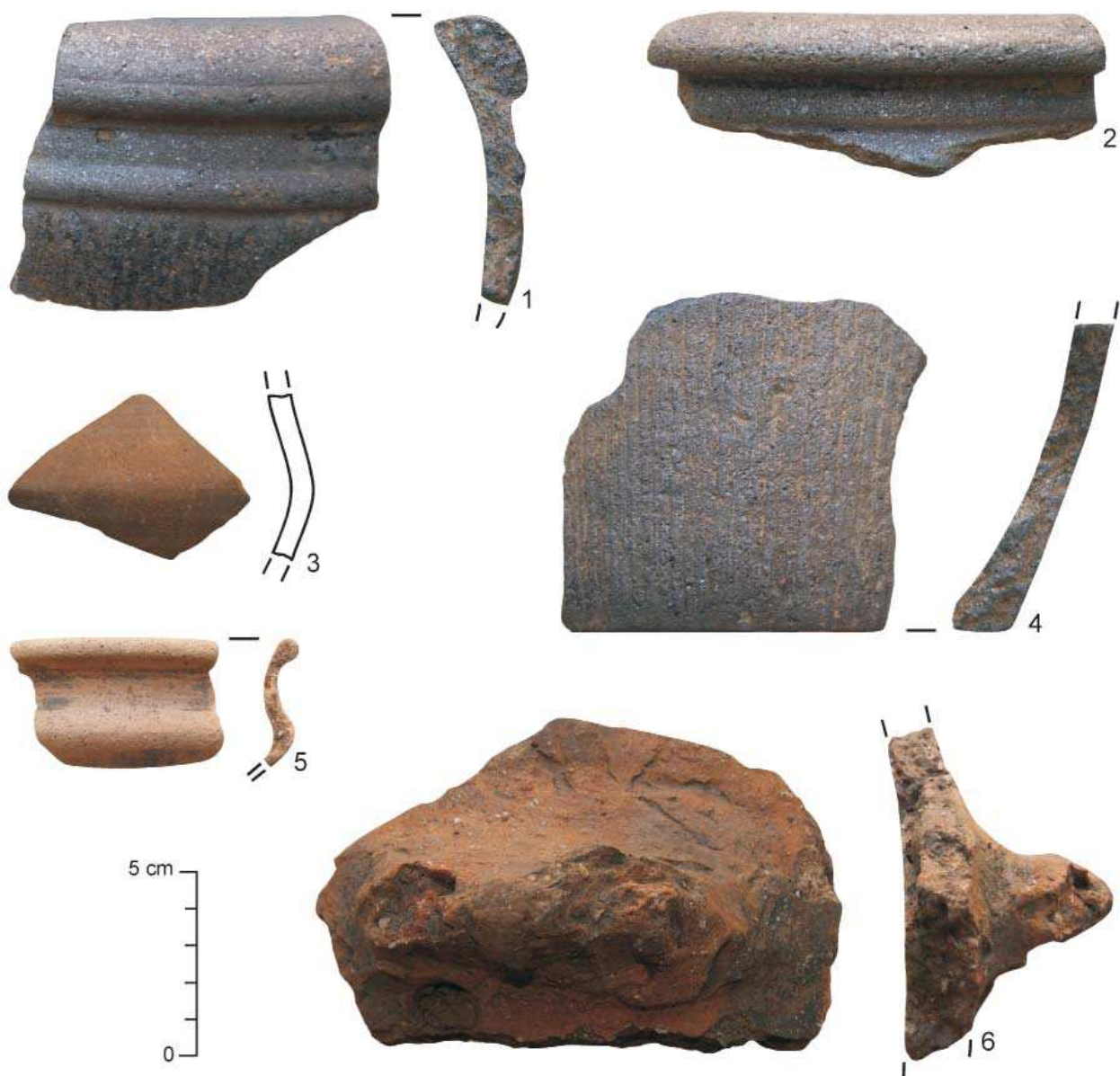
drepka@ukf.sk

Mgr. Bohuslav Šebesta, PhD.

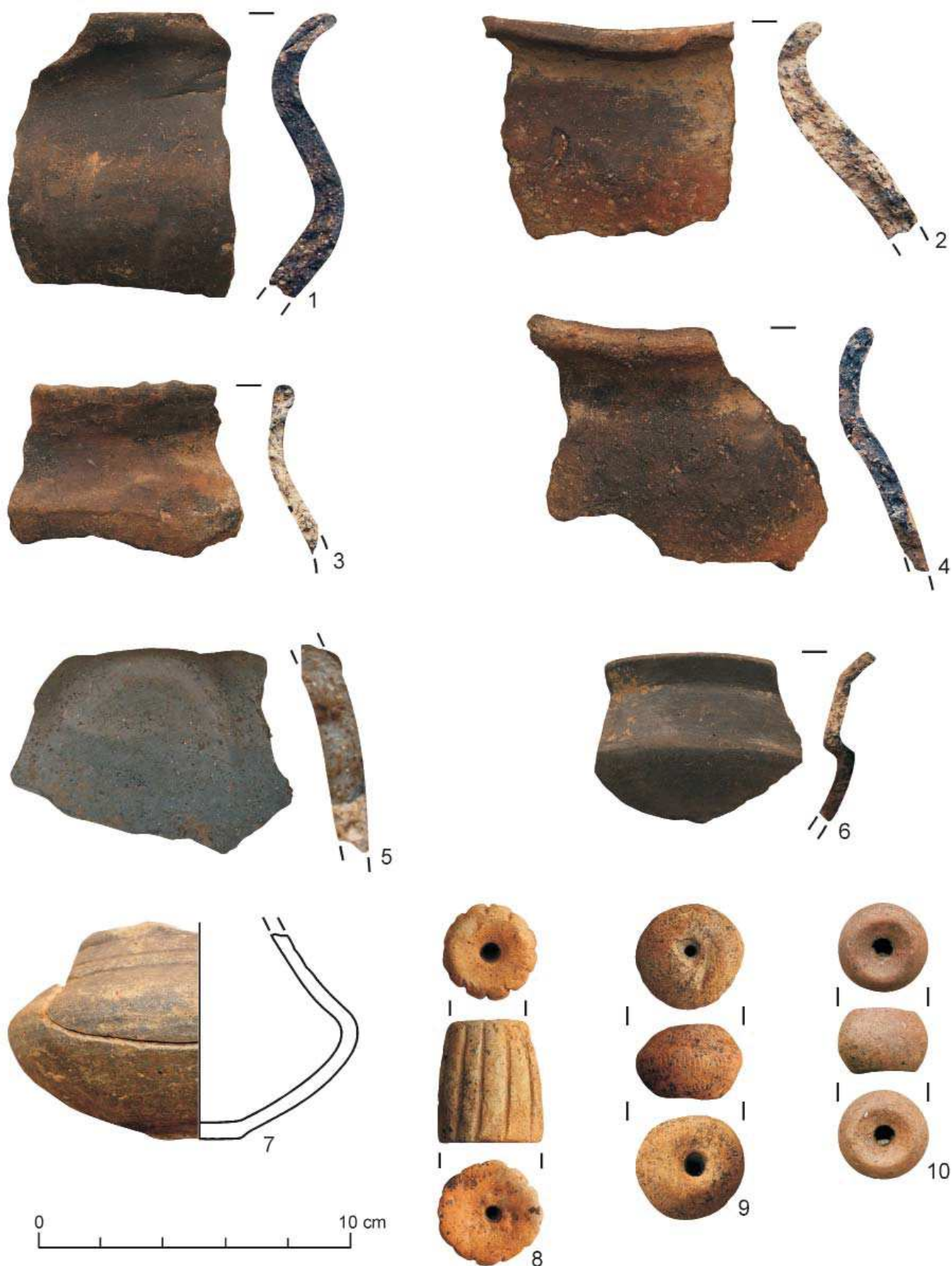
ARCHEOLOGICKÁ AGENTÚRA s. r. o.

Cukrová 14, 811 08 Bratislava/Novozámocká 104, 949 05 Nitra, Slovenská republika

bohuslav.sebesta@archeologickaagentura.sk

Tab. I. Klčov, poloha Pod Horou I. Výber keramických nálezov z obj. 30.
Autor: A. Žitňan, D. Repka

Tab. II. Klčov, poloha Pod Horou I. Výber nálezov. 1-4, 6, 8-10 – obj. 19; 5 – obj. 28; 7 – obj. 16.
Autor: A. Žitňan, D. Repka

Tab. III. Klčov, poloha Pod Horou I. Výber nálezov. 1 – obj. 3; 2, 3, 5 – obj. 37; 4 – zber; 6-8 – obj. 38. Autor: A. Žitňan, D. Repka

